

۱۵۱۲۷۲

البيبي

البيبي

ӘЛІПБИ

Älɪpbi

ЭНЦИКЛОПЕДИЯЛЫҚ
АНЫҚТАМАЛЫҚ

ARDA+7

Алматы

2020

*Қазақстан Республикасы Мәдениет және спорт министрлігі
Тіл саясаты комитетінің тапсырмасы бойынша
«Қазақстан Республикасындағы тіл саясатын іске асырудың
2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы»
аясында шығарылды*

Құрастырушылар алқасы: Е. Тілешов, Л. Есбосынова, Н. Аитова,
С. Омарова, Б. Ысқақ, Г. Мамырбек, А. Қожахмет (жауапты редактор)

Ә55 ӘЛПБИ. Энциклопедиялық анықтамалық. – Алматы: «Арда+7», 2020. – 368 бет.

ISBN 978-601-7355-75-3

Энциклопедиялық анықтамалықта әліпби, емле және дүниежүзіндегі жазу түрлері мен тілдің дыбыстық жүйесіне қатысты терминдер қамтылған. Жазудың тарихы, даму үрдісі және қазіргі күйі туралы мол мәліметтер топтастырылған. Сонымен бірге тіл білімі ғылымының осы салалары бойынша еңбек жазған ғалымдар туралы да деректер берілген.

Кітап ғалымдарға, әдіскерлерге, тіл саласының мамандарына, оқытушыларға, студенттерге, магистранттарға, докторанттарға, жалпы осы тақырыпқа қызығушылық танытқан барша қауымға арналады.

ӘОЖ 80/81
КБЖ 81.2-8

Маюскул жазуы (латын. *«maiusculus»* – біршама үлкен). Екі параллель сызықтардың ортасына ірі, бас әріптермен жазылатын жазу жүйесі. М. көне грек және латын жазуларында ІІ ғасырға дейін қолданылды.

Мәскеу фонология мектебі – ХІХ ғ. 70-80 жылдарында Мәскеу университетінің ғалымдары қалыптастырған бағыт. Бұл мектеп құрамында орыс тіл білімінің көрнекті өкілдері Ф.Фортунатов, А.Шахматов, А.Пешковский болды. М.ф.м. көзқарастары 1945 жылы Мәскеуде жарық көрген Р.Аванесов пен В.Сидоровтың «Орыс әдеби тілі грамматикасының очеркі (І бөлім: фонетика және морфология)» кітабында баяндалған. М.ф.м. негізгі ұстанымы – тілдің фонемалық құрамын анықтауда морфологиялық критерийді қолдану (морфемалық бөлінуге жүгіну). М.ф.м. аясында фонологиялық позициялар теориясы мен фонеманың өзгеруі туралы ілім жасалды.

Мәт «~» – сөз басында келген «а» дыбысын таңбалап, сүйеу таяқтан ажырату үшін қойылған белгі. Сөз ортасында, сөз соңында келген «а» әрпі мәтсіз жазылады.

Мәтін (латын. *«textus»* – мата). М. белгілі бір затқа, ағашқа, тасқа, қағазға т.б. заттарға жазылады. М. өзара байланысты сөздер мен сөз тіркестерінен тұрып белгілі бір идеяны, ойды білдіреді. М. сөз, сөз тіркесі, сөйлем арқылы құрылады.

Мезоамерикалық жазу жүйелері – солтүстік Америкадағы қазіргі Мексика территориясы ортасынан бастап Гондурас пен Никарагуаны қамтып жатқан көне тарихи-мәдени аймақтан табылған б.з.д. V ғасырдағы жазу үлгілері. М.ж.ж. ең алғашқы жазулар пайда болған Таяу Шығыс, Пасха аралындағы жазулардан дербес пайда болған. Жазба жәдігерлер ірі тас жартастарға, стеллаларға, сылақтарға, ағашқа, керамикаға жазылған. Ғалымдардың айтуынша, мезоамерика территориясында бұл жазу жүйесі кең таралған. М.ж.ж. әртүрлі тілдерге арналған жазу үлгілері болды. Олардың ішінде майя, ацтек жазулары толық оқылса, сапотек, теотикан, миштек, эпиольмес жазуларын әлі де толық оқу мүмкін болмауда. М.ж.ж. мазмұны мен мақсаты жөнінде пікірлері әр алуан. Кейбір ғалымдардың айтуынша, символдар мен суреттерге құрылған бұл жазулар діни мазмұнда.

Мероит жазуы – Куш патшалығының Мероит кезеңінің басында (б.з.д. ІІІ ғ.) М. тілін жазу үшін мысырлық және мероиттік иероглифтерден тұратын жазу. Грек тарихшысы Диодор (шамамен б.з.д. 50 ж.) тарихи кітабында бұл екі жазудың сипаттамасын берген. Мероит кезеңіне дейін мысырлық иероглифтер қолданылған.

Месопотамия (грек. *«mésos»* – ортасындағы, *«potamos»* – өзен). Тигр мен Евфрат өзендерінің ортасында орналасқан адамзат тарихындағы ең көне өркениеттердің бірі. Бұл өркениет б.з.д. 4 мың жыл бұрын қалыптасқан, ең көне мәдениет болып саналады. Ғылыми және басқа әдебиеттерде бұл атау «Қосөзен» деп те аталады. Оңтүстік М. б.з.д. 2 мыңжылдықта Вавилон патшалығы болған. Қазіргі М. Ирак, Сирияның солтүстік шығысы және Иран мен Түркияның шеткі территориялары енеді. М. территориясынан, оның ішінде Оңтүстік М. Шумер мәдениеті жалпыадамзаттық жазу мәдениетіне айрықша ықпал етті. Шумер